

S. W. proti SPOJENÉMU KRÁĽOVSTVU

Rozsudok z 22. novembra 1995

NEOFICIÁLNE ZHRNUTIE A OKOLNOSTI PRÍPADU

A. Základné skutočnosti

Sťažovateľ je britský štátny občan. Po niekoľkých rokoch problémov v manželstve mu jeho manželka 18. septembra 1990 povedala, že manželstvo považuje za skončené. Potom v ten istý večer ju sťažovateľ donútil k pohlavnému styku s ním proti jej vôli. Sťažovateľ bol obžalovaný zo znásilnenia, vyhrážania sa zabitím a násilného napadnutia. Jeho súdny proces sa začal 16. apríla 1991.

Mesiac predtým Odvolací súd potvrdil v prípade R. proti R. odsúdenie iného muža z pokusu znásilniť svoju manželku (tento bol sťažovateľom v prípade C. R. proti Spojenému kráľovstvu, ktorého rozsudok bol tiež dnes vynesený Európskym súdom pre ľudské práva). Predseda súdu sudca lord Lane rozhodol, že napriek tomu, že pán Matthew Hale v roku 1736 napísal, že muž nemôže znásilniť svoju manželku, pretože tá dala všeobecný súhlas k styku v čase manželstva, obyčajové právo odvtedy vytvorilo rad dôležitých výnimiek z tohto pravidla. Bolo to legitímne použitie obyčajového práva, ktoré sa môže a malo by sa prispôsobovať meniacim sa spoločenským postojom. Keďže doteraz bolo také množstvo výnimiek z Halovho pravidla a pravidlo je zastaralé a urážlivé, súd bol povinný, pokiaľ možno, ďalej ho nepresadzovať. Vzal do úvahy argument, že slovo „protizákonný“ v § 1 ods. 1 (zmeny) zákona o sexuálnych trestných činoch z roku 1976 vylúčilo styk počas manželstva z definície znásilnenia, ale usúdil, že toto zákonné ustanovenie nie je prekážkou jeho výroku, že nemožnosť znásilnenia v manželstve už neexistuje.

V súdnom konaní vo veci sťažovateľa sa sudca Rose cítil byť viazaný rozhodnutím Odvolacieho súdu. Obhajoba tvrdila, že toto rozhodnutie malo retroaktívny účinok, čo je v nesúlade s článkom 7 ods. 1 Európskeho dohovoru o ľudských právach. Sudca však rozhodol, že nemožnosť znásilnenia počas manželstva bola oklieštená súdnymi rozhodnutiami počas predchádzajúcich 40 rokov v takom rozsahu, že viac neexistuje a že vývoj obyčajového práva bol zlučiteľný s článkom 7.

Porota uznala sťažovateľa vinným zo všetkých troch trestných činov a bol odsúdený na päť rokov odňatia slobody. Tento podal odvolanie proti rozhodnutiam o vine a treste, ale zobral ho späť v súvislosti s rozhodnutím o vine po tom, čo Snemovňa lordov potvrdila rozsudok Odvolacieho súdu v prípade R. proti R.

B. Konanie pred Európskou komisiou pre ľudské práva.

Sťažnosť podaná 29. marca 1992 Európska komisia pre ľudské práva (ďalej len „Komisia“) vyhlásila za prijateľnú 14. januára 1994.

Vo svojej správe z 27. júna 1994 Komisia zhrnula fakty a vyjadrila názor, že nebol porušený článok 7 ods. 1 Dohovoru (pomeroom hlasov jedenásť ku šiestim).

Komisia postúpila prípad Európskemu súdu pre ľudské práva (ďalej len „Súd“) 9. septembra 1994.

VÝŇATOK Z ROZSUDKU

PRÁVNÝ STAV

ÚDAJNÉ PORUŠENIE ČLÁNKU 7 DOHOVORU

32. Sťažovateľ sa sťažoval, že jeho uznanie vinným a trest za znásilnenie svojej manželky predstavovali retroaktívny trest, ktorý je porušením článku 7 Dohovoru, ktorý hovorí:

„1. Nikoho nemožno odsúdiť za konanie alebo opomenutie, ktoré v čase, keď bolo spáchané, nebolo podľa vnútroštátneho alebo medzinárodného práva trestným činom. Takisto nesmie byť uložený trest prísnejší, než aký bolo možné uložiť v čase spáchania trestného činu.

2. Tento článok nebráni súdeniu a potrestaniu osoby za konanie alebo opomenutie, ktoré v čase, keď bolo spáchané, bolo trestné podľa všeobecných právnych zásad uznávaných civilizovanými národmi.“

33. Vláda a Komisia nesúhlasili s uvedeným tvrdením.

A. Všeobecné princípy

34. Záruke zakotvenej v článku 7, ktorá je základným elementom právneho štátu, patrí významné miesto v Dohovore a v jeho systéme ochrany, čo potvrdzuje skutočnosť, že odstúpenie od nej nie je podľa článku 15 prípustné ani v čase vojny alebo iného verejného ohrozenia. Má sa tvoriť a aplikovať, ako vyplýva z jej predmetu a účelu, takým spôsobom, aby účinne chránila pred svojvoľným stíhaním, odsúdením a potrestaním.

35. Ako už súd rozhodol v svojom rozsudku Kokkinakis proti Grécku z 25. mája 1993 (séria A, č. 260-A, str. 22, ods. 52), článok 7 nie je obmedzený len na zákaz retroaktivity trestného práva v neprospech obžalovaného: vo všeobecnosti tiež zakotvuje princíp, že iba právo môže definovať trestný čin a určiť trest (*nullum crimen, nulla poena sine lege*) a princíp, že trestné právo sa nesmie obšírne vykladať na ujmu obžalovaného, napríklad analógiou. Z týchto princípov vyplýva, že trestný čin musí byť v právnom poriadku jasne definovaný. V spomenutom rozsudku Súd dodal, že táto požiadavka je splnená, ak jednotlivец môže viesť z formulácie príslušného ustanovenia, a ak je to potrebné, s pomocou jeho súdnej interpretácie, aké konanie alebo opomenutie konania zapríčiní jeho trestnú zodpovednosť. Súd teda vyjadril, že keď sa hovorí o „práve“ v článku 7, myslí sa tým ten istý inštitút ako ten, na ktorý Dohovor odkazuje v tejto súvislosti inde, keď používa tento termín, inštitút, ktorý zahŕňa písané, ale aj nepísané právo, a tiež kvalitatívne požiadavky, hlavne požiadavku prístupnosti a predvídateľnosti (pozri nedávno vyhlásený rozsudok Tolstoy Miloslavsky proti Spojenému kráľovstvu z 13. júla 1995, séria A, č. 316-B, str. 71–72, ods. 37).

36. Akokoľvek jasne môže byť koncipované právne ustanovenie v ktoromkoľvek právnom systéme nevynímajúc odvetvie trestného práva, je tu tiež nevyhnutná zložka súdnej interpretácie. Vždy bude potrebné objasnenie nejasných bodov a ich prispôbenie meniacim sa okolnostiam. V Spojenom kráľovstve, rovnako ako v ostatných členských štátoch Dohovoru, je progresívny vývoj trestného práva prostredníctvom súdneho rozhodovania dobre etablovaný a je potrebnou súčasťou právnej tradície. Článok 7 Dohovoru sa nemôže interpretovať tak, aby staval mimo zákon postupné ujasnenie pravidiel trestnej zodpovednosti prostredníctvom súdnej interpretácie od prípadu k prípadu za podmienky, že následný vývoj je v súlade s podstatou trestného činu a možno ho rozumne predvídať.

B. Aplikácia uvedených princípov

37. Sťažovateľ tvrdil, že všeobecný princíp obyčajového práva, že manžel sa nemôže považovať za vinného zo znásilnenia svojej manželky, i keď podliehajúci istým obmedzeniam, bol stále účinný 18. septembra 1990, keď sa dopustil konaní, ktoré boli príčinou jeho obvinenia zo znásilnenia (pozri odsek 8 rozsudku). Rad súdnych rozhodnutí pred týmto dátumom a tiež po ňom, napríklad z 20. novembra 1990 v prípade R. proti J. (pozri odsek 23 rozsudku), potvrdil uvedený základný princíp. Je nepochybné, že od 18. septembra 1990 nenastala žiadna zmena v právnom poriadku, hoci sa o jednej diskutovalo.

Keď dolná snemovňa parlamentu (*House of Commons*) prerokúvala návrh (zmeny) zákona o sexuálnych trestných činoch z roku 1976 (pozri odsek 20 rozsudku), boli na predmetnú otázku vyjadrené rozdielne názory. Na odporúčanie ministra vnútra počkať na správu revíznej komisie trestného práva bol návrh zmeny zákona, ktorý by zrušil imunitu manžela v súvislosti s trestným činom znásilnenia voči manželke, stiahnutý a nikdy sa o ňom nehlasovalo. Vo svojej správe, ktorá bola prezentovaná až v roku 1984, revízna komisia trestného práva odporučila zachovanie imunity a vytvorenie novej výnimky.

V roku 1988, pri zvažovaní niektorých zmien zákona z roku 1976, mal parla-

ment možnosť v § 1 ods. 1 písm. a) vyňať slovo „protizákonný“ (pozri odsek 20 rozsudku), alebo zaviesť nové ustanovenie týkajúce sa manželského pohlavného styku, nekonal však v tomto smere.

Dňa 17. septembra 1990 právna komisia dočasne odporučila zrušenie pravidla imunity (pozri odseky 26–27 rozsudku), diskusia však vopred stratila význam pre rozhodnutia Odvolacieho súdu a Snemovne lordov v prípade R. proti R. (pozri odseky 11–12 rozsudku). Podľa sťažovateľovho tvrdenia tieto rozhodnutia zmenili právo so spätnou účinnosťou, čo by sa nestalo, keby bol návrh právnej komisie prijatý parlamentom. Preto sťažovateľ dospel k záveru, že keď parlament vyňal slovo „protizákonný“ z § 1 zákona z roku 1976 (pozri odsek 21 rozsudku), nešlo len o preformulovanie zákona v porovnaní s jeho znením v roku 1976.

38. Sťažovateľ ďalej tvrdil, že pri preskúmvaní jeho sťažnosti podľa článku 7 ods. 1 Dohovoru by Súd nemal posudzovať jeho konanie v súvislosti s akýmikoľvek výnimkami z pravidla imunity. Takéto výnimky sa nikdy nevyskytli vo vnútroštátnych konaniach, sudca Rose vyniesol svoje rozhodnutie opierajúc sa o rozhodnutie Odvolacieho súdu zo 14. marca 1991 v prípade R. proti R. v tom zmysle, že imunita už viac neexistovala. Rozhodnutie sudcu Owena z 30. júla 1990 v prípade R. proti R., ktoré pripojilo tichú dohodu o zrušení súhlasu so stykom do zoznamu výnimiek, nebolo uverejnené do 18. septembra 1990 a nebolo záväzné. Každopádne fakty tohto prípadu naznačujú, že žiadna takáto dohoda neexistovala.

39. Ak by sa uplatnilo v tomto prípade kritérium predvídateľnosti podobné tomu podľa článku 10 ods. 2, bol sťažovateľ toho názoru, že nebolo splnené. Aj keď Odvolací súd a Snemovňa lordov nevytvorili novú skutkovú podstatu trestného činu a ani nezmenili základné znaky skutkovej podstaty trestného činu znásilnenia, rozšírili existujúcu skutkovú podstatu tak, aby zahŕňala konanie, ktoré bolo dovtedy vylúčené zo skutkovej podstaty obyčajovým právom. Nemožno povedať, že by museli prispôbiť právo novému druhu konania, ale skôr zmene spoločenských postojov. Rozšíriť trestné právo jedine na tomto základe na konanie, ktoré bolo predtým v súlade s právom, predstavuje presne to, čomu má predchádzať článok 7 Dohovoru. Okrem toho sťažovateľ zdôraznil, že je nemožné dôsledne upresniť, kedy zmena nastala. V septembri 1990 zmenu nepredvídala Právna komisia, ktorá považovala za potrebné uzákonenie parlamentom.

40. Podľa názoru vlády a Komisie v septembri 1990 existovala závažná pochybnosť o platnosti údajnej manželskej imunity v súvislosti s trestným činom znásilnenia. V tejto oblasti bolo právo predmetom progresívneho vývoja a existovali silné náznaky, že je pravdepodobná čoraz širšia súdna interpretácia zasahovania do imunity. Konkrétne berúc do úvahy uznanie rovnosti žien a mužov v manželstve i mimo neho ako aj ich autonómie vo vzťahu k vlastným telám, bolo prispôbienie jednotlivých zložiek skutkovej podstaty trestného činu s pomocou vhodnej právnej rady pre sťažovateľa pomerne predvídateľné. Nebol odsúdený za konanie, ktoré nebolo trestným činom v čase jeho spáchania.

41. Súd poznamenáva, že odsúdenie sťažovateľa za trestný čin znásilnenia bolo založené na ustanovení o trestnom čine znásilnenia v § 1 zákona z roku 1956 ako bolo formulované v § 1 ods. 1 zákona z roku 1976 (pozri odseky 19–20 rozsudku). Sťažovateľ nespochybňuje to, že konanie, za ktoré bol odsúdený, by znamenalo

znásilnenie v zmysle zákonnej definície skutkovej podstaty trestného činu znásilnenia použiteľnej v tom čase, keby obeťou nebola jeho manželka. Jeho sťažnosť podľa článku 7 Dohovoru sa týka výhradne faktu, že pri rozhodovaní 18. apríla 1991, pri ktorom sťažovateľ musel čeliť obžalobe zo znásilnenia, sa sudca Rose pridržal rozhodnutia Odvolacieho súdu zo 14. marca 1991 v prípade R. proti R. o tom, že imunita už neexistuje.

42. Je potrebné poznamenať, že rozhodujúci problém v rozsudku Odvolacieho súdu v prípade R. proti R. (zhrnutý v odseku 11 rozsudku) sa týkal definície znásilnenia v § 1 ods. 1 zákona z roku 1976: „protizákonný pohlavný styk so ženou, ktorá v čase pohlavného styku s ním nesúhlasí“. Bolo otázne, či by „odstránenie“ manželskej imunity bolo v rozpore s definíciou skutkovej podstaty trestného činu znásilnenia, konkrétne, či by tomu bránilo slovo „protizákonný“. Odvolací súd starostlivo preskúmal rôzne spôsoby interpretácie predmetného ustanovenia v *case-law* vrátane tvrdenia, že termín „protizákonný“ vylúčil styk počas manželstva zo skutkovej podstaty trestného činu znásilnenia. V tejto súvislosti súd pripomína, že je úlohou štátnych orgánov, obzvlášť súdov, interpretovať a aplikovať vnútroštátne právo [pozri napr. rozsudok Kemmache proti Francúzsku (č. 3) z 24. novembra 1994, séria A, č. 296-C, str. 86–87, ods. 37]. Nevidí dôvod nesúhlasiť so záverom Odvolacieho súdu, ktorý bol následne potvrdený Snemovňou lordov (pozri odsek 12 rozsudku), že slovo „protizákonný“ v definícii skutkovej podstaty trestného činu znásilnenia bolo úplne nadbytočné, nezabraňovalo im v „odstránení fikcie obyčajového práva, ktorá sa stala zastaralou a urážlivou“, a vo vyhlásení, že „sexuálny násilník zostane sexuálnym násilníkom podliehajúcim trestnému právu, bez ohľadu na jeho vzťah s obeťou“ (pozri odsek 11 rozsudku).

43. Rozhodnutia Odvolacieho súdu a potom Snemovne lordov neznamenalí viac než pokračovanie zreteľného smeru vývoja *case-law* zbavujúceho manžela imunity voči stíhaniu zo znásilnenia svojej manželky (opis tohto vývoja pozri v odsekoch 11 a 23–27 rozsudku). Nebola pochybnosť o tom, že 18. septembra 1990 manžel, ktorý mal násilný pohlavný styk so svojou manželkou, mohol byť za rôznych okolností uznaný podľa právneho stavu v tom čase vinným zo znásilnenia. Okrem toho existoval zjavný vývoj v trestnom práve spôsobený súdnou interpretáciou, ktorý bol v súlade s podstatou tohto trestného činu, a ktorý smeroval k tomu, aby sa považovalo také konanie vo všeobecnosti za patriace do rámca trestného činu znásilnenia. Tento vývoj dosiahol stupeň, v ktorom súdne uznanie neexistencie imunity sa stalo logicky predvídateľným vývojom práva (pozri odsek 36).

44. Zvlášť ponižujúca povaha znásilnenia je tak evidentná, že o výsledku rozhodnutí Odvolacieho súdu a Snemovne lordov – že sťažovateľ môže byť odsúdený za pokus o znásilnenie bez ohľadu na jeho vzťah k obeti – nemožno povedať, že je v rozpore s predmetom a účelom článku 7 Dohovoru, konkrétne zabezpečiť, že nikoho nemožno podrobiť svojvoľnému stíhaniu, odsúdeniu a potrestaniu (pozri odsek 34). Navyše opustenie neprijateľnej myšlienky, že manžel má imunitu voči stíhaniu zo znásilnenia svojej manželky, bolo v zhode nielen s civilizovaným poňatím manželstva, ale predovšetkým so základnými cieľmi Dohovoru, ktorého podstatou je rešpektovanie ľudskej dôstojnosti a slobody človeka.

45. Pridržiavaním sa rozhodnutia Odvolacieho súdu v prípade R. proti R. v sťažovateľovom prípade teda sudca Rose neprijal rozhodnutie umožňujúce uznanie

viny, ktoré by bolo v nesúlade s článkom 7 Dohovoru.

46. Dosiahnuc tento záver, Súd nepovažuje za potrebné preskúmať, či na fakty sťažovateľovho prípadu platili výnimky z pravidla imunity už vytvorené anglickými súdmi pred 18. septembrom 1990.

47. Súd teda, podobne ako vláda a Komisia, dospel k záveru, že rozhodnutie korunného súdu, že sťažovateľ sa nemôže dovolávať imunity, aby unikol odsúdeniu a potrestaniu za znásilnenie svojej manželky, nezapríčinilo porušenie jeho práv podľa článku 7 ods. 1 Dohovoru.

Z TÝCHTO DÔVODOV SÚD JEDNOHLASNE

Rozhodol, že nebol porušený článok 7 ods. 1 Dohovoru.

Vyhotovené v anglickom a francúzskom jazyku a vyhlásené na verejnom pojednávaní v Budove ľudských práv v Štrasburgu, 22. novembra 1995.

Herbert PETZOLD
tajomník

Rolv RYSSDAL
predseda